

DE DEPARTEMENTEN VAN DEN OUDEN IJSSSEL EN VAN DE EEMS, 1799 - 1802.

DOOR MR. S. J. FOCKEMA ANDREAE

We willen een ogenblik de aandacht van de lezers vragen voor de korte tijd waarin Overijssel althans officieel niet onder zijn naam bestond, nl. de in onze titel reeds genoemde periode 1799 - 1802.

Ter adstructie het volgende. Het plan om, naar Frans voorbeeld, de oude Nederlandse provinciegrenzen te vernietigen en de Bataafse Republiek te verdelen in een aantal departementen waarvan noch de grenzen, noch de namen zouden mogen herinneren aan de gewestelijke indeling tijdens de Republiek der Zeven Vereenigde Nederlanden, had al gestalte gekregen in het zgn. Dikke Boek, de door de Nationale Vergadering aangenomen grondwet, die in augustus 1797 aan het Nederlandse volk werd voorgelegd, maar met grote meerderheid van stemmen werd verworpen.

Na de staatsgreep van 22 januari 1798 namen Vreede c.s. het plan opnieuw in de door hen ontworpen grondwet op, die in april 1798 door een volkstemming die in feite een schijnvertoning was, voor aangenomen werd verklaard. Daar ook door de Tweede Staatsgreep van 12 juni 1798 de grondwet niet werd gewijzigd, vond de afkondiging van deze nieuwe indeling op 17 november 1798 plaats, maar eerst op 30 maart 1799 werden de besturen van deze nieuwe departementen plechtig door een commissaris van het Uitvoerend Bewind geïnstalleerd.

De provincie Overijssel verdween toen van de kaart en haar grondgebied werd met geheel Drente, het zuidelijk deel van Friesland en de noordelijke Veluwe verenigd tot het Departement van den Ouden IJssel.

Na de Derde Staatsgreep op 14 september 1801 herkregen de departementen op 21 juni 1802 hun oude provinciegrenzen, behoudens Drente dat voorlopig nog met Overijssel verenigd bleef.

Tijdens het bestuur van Schimmelpenninck werd Drente een zelfstandig Landschap, zodat in Oost- en Noord Nederland de bestuurlijke indeling toen weer vrijwel gelijk was aan die uit de dagen der Republiek. Lodewijk Napoleon heeft ten slotte Drente tot een volwaardig departement verheven.

Terwijl in Frankrijk de in het jaar 1790 geschapen departementen ¹⁾ wèl zijn blijven bestaan, is dit dus bij ons met de departementen van 1798/1799 niet het geval; zij zijn bij en krachtens de staatsregeling van 1801 reeds door een wending in behoudende zin vervangen. Nederland is hierin vergelijkbaar met Zwitserland, waar de geheel nieuwe indeling van de Helvetik alras door de indeling volgens de Mediationsverfassung is afgewisseld.

Onze indeling van 1798/1799 is „Amsterdams”. Indien men ervan uitgaat, dat Amsterdam met een beetje omgeving een apart departement van (dus) circa 230.000 zielen moet vormen en dat er dan in de Republiek nog plaats is voor zeven departementen van ongeveer gelijk bevolkingsgetal, komt men allicht tot het resultaat, in de Publicatie van het Uitvoerend Bewind van 17 nov. 1798 neergelegd.

Van één der nieuwe departementen, van dat van de Eems nl., is destijds een grote kaart verschenen met de indeling niet slechts van de ringen, maar ook van de gemeenten ²⁾. Bodel Nyenhuis en Eekhoff zeggen, dat de publicaties van deze kaarten ten aanzien van de andere departementen achterwege bleef door de al spoedig gevolgde veranderingen. Wij willen dit niet ontkennen, maar wij menen, dat er iets anders naast gesteld moet worden. De invasie van 1799 nl., de Engels-Russiese inval, die dan wel geen militair succes was en niet tot opstanden in de door Frankrijk beheerste resp. beïnvloede gebieden op grote schaal geleid heeft, maar die wèl een grondige ontreddering van de op centraal bewind nog niet ingestelde centrale en lokale machten heeft te weeg gebracht.

In Friesland had de indeling van de „ring” Heerenveen bij het departement van den Ouden IJssel al dadelijk veel verzet gewekt ³⁾. Het is ook inderdaad niet te ontkennen, dat de indeling van 1798/1799, hoe fraai ogenschijnlijk ook, met aardrijkskundige werkelijkheden geen rekening hield, niet b.v. met de Friese boezem.

Wat dit laatste betreft schijnt het departementaal bestuur van den Ouden IJssel wel met een goedkeurend oog te hebben aangezien, dat het departementaal bestuur van de Eems handelingen verrichtte ten aanzien van boezembeheersingsmiddelen onder het gebied van den Ouden IJssel, vooral wanneer die maatregelen geld kostten. Van het een kon licht het ander komen. Eens hebben we opgemerkt, dat het departementaal bestuur van den Ouden IJssel aan dat van de Eems

schreef, dat het kennis had genomen van een brief door het bestuur van de Eems aan het gemeentebestuur van Sloten (onder den Ouden IJssel dus) geschreven; dat het zich met de inhoud van dien brief geheel kon verenigen en het departementaal bestuur van de Eems bedankte voor zijn goeden ijver.

Deze goede ijver hield ongeveer halt bij de Tjonger, die, zoals Jac. P. Thijsse in zijn Verkade-album over Friesland (1921) schrijft (bl. 11), altijd een geduchte grensrivier is geweest.

Zo hebben de Stellingwerven nog een laatste periode van vrijheid gekend ⁴⁾, want terwijl het departementaal bestuur van de Eems zich praktisch niet met de Stellingwerven bemoeide, was ook de bemoeiing ermee van het departementaal bestuur van den Ouden IJssel gering.

Wij kunnen hierover met enige meerdere zekerheid spreken; want terwijl wij van de besluiten van het departementaal bestuur van de Eems, de Friese zaken aangaande, een index hebben gemaakt, die door de Fryske Akademy te Leeuwarden vermenigvuldigd en aldaar verkrijgbaar is, hebben wij uit de besluiten-index van het departementaal bestuur van den Ouden IJssel althans de ons opvallende besluiten betreffende het Friese gedeelte van het departement genoteerd; de index hiervan kan als bijlage bij de index betreffende de Friese zaken van het departementaal bestuur van de Eems verschijnen. Zulke indices hebben o.i. thans meer betekenis; zij kunnen een reis naar de provinciale hoofdstad tot het raadplegen van de originelen overbodig maken, want nu elk Rijksarchief een Xerox-reproductieapparaat heeft kan men door aanduiding van de aard van het besluit en van den datum tegen geringe kosten een xeroxkopie krijgen.

Voor Friesland is een index van de besluiten en plakaten der Staten tot 1780 gedrukt door De Chalmot te Kampen, den man die als uitgever van Chomel's Huishoudelijk Woordenboek, een soort Nederlandse Encyclopédie, zich wel een kind van zijn tijd toont. Hij heeft een grote verzameling van bekendmakingen enz. uit de Patriottentijd in meer dan 50 delen uitgegeven, waarvan wij de op Friesland betrekkelijke stukken in onzen index der staats-besluiten van 1781 af hebben aangetekend.

Wij hopen, mede met hulp van anderen, onze indicering voor Friesland tot 1813 door te zetten. Naar mate men in de tijd voort-

schrijdt wordt de documentatie betreffende plaatselijke aangelegenheden ook in het provinciale bestuursarchief rijker en vollediger. Waarschijnlijk zal men ook in Overijssel deze ondervinding kunnen opdoen.

---

¹⁾ J. Godechot, *Les Institutions de la France sous la Révolution et l'Empire* (Paris 1951), p. 98 sq., 407 sq.; Abbé Eugène Jarry, *Provinces et Pays de France*, Paris 1950, p. 230-235.

²⁾ J. T. Bodel Nyenhuis en W. Eekhoff, *De Algemeene Kaarten van de Provincie Friesland*, Leiden/Leeuwarden 1846, no. 83, bl. 67. Zie de reproductie hierbij. Zij dient tevens als illustratie van onze bijdrage in *De Vrije Fries* over de gehele periode 1795-1813.

³⁾ C. W. van der Pot, *Bestuurs- en rechtsinstellingen der Nederl. provinciën* (Zwolle 1949), bl. 152.

⁴⁾ (Drs.) H. T. Oosterwijk, *De Vrije Natie der Stellingwerven*, Assen 1952, handelt alleen over de oudere tijden, maar het zou ook voor de nieuwere een vervolg behoeven.